

ШЛЯХ

Др. СТЕПАН СУКОВАНЧЕНКО.

**ПРО ТИФІ.
ЧЕРЕВНИЙ, ПЛЯМИСТИЙ ТА
ПОВОРОТНИЙ.**

Заходом „Просвіти”ого Відділу Української Військової Місії“.

ЗАЛЬЦВЕДЕЛЬ, 1920.

Наклад Української Військово-Санітарної Місії.

З друкарні С. В. У. у Зальцведелі.

П е р е д м о в а.

Які б не існували причини появи і особливо великого поширення пошесних хороб, ми все ж можемо виразно сказати, що—при однакових обставинах життя в яких небудь ріжних місцях—хороби швидше розростаються в пошести там, де населення мав менше відомостей про ті хороби і загалом—про основи гігієнічних умовин життя.

Всім відомо, що в краях, де народня освіта стоїть вище, там менше пошестей, бо основи гігієни (наука про здоровля),—цеб то її найконачніщі приписи,—не тільки свідомо виконуються кожним зокрема, а й переводяться в життя навіть примусовими законодавствами. Ті приписи гігієни, які кожний зокрема може використовувати в особистому життю, так і зветься «особистою гігієною», а ті, які мають чисто громадянське значіння і по своїм розмірам можуть бути переведені в життя лише суспільними заходами,—відповідно й зветься «суспільною або громадянською гігієною».

Не треба навіть і пояснювати, що й та й друга найтісніще зв'язані між собою, але все ж треба сказати, що зусилля суспільства в справі загального оздоровлення тільки тоді будуть цілком доцільні, коли кожний поодинокий грома-

дянин зрозуміє їх конечність для загального добробуту.

Отже, з огляду на це й потрібна освіта в цьому напрямі шляхом поширювання простих, коротеньких, популярних відомостей щодо нашого здоровля. Тільки тоді значно облегчиться шлях і справдиться мета суспільної роботи щодо утворення таких медично-санітарних інституцій, якими населення може користуватись. Сюди належать: широка лікарська допомога, якій нарід довірятиме; ізоляційні дома (для відокремлення здорових від слабих), громадські бані (лазні); прачешні; дезинфекційні камери, з відповідним обслуговуючим персоналом; поживчі пункти (їдальні) для бідних, а особливо для дітей і т. д. Тоді облегчиться також стежа за появою заразливих хороб, а також стануть зрозумілими як всі вказівки санітарного персоналу, так і конечність утримування в чистоті публичних місць і уряджень, тоді все це не буде лише чимсь зовнішнім, поверховим, чисто механічним, а буде мати своє коріння в самім населенню і протиснеться у всі щілини життя.

Мета, з якою ця книжечка задумана й написана, була б осягнена, коли б наші селяне могли винести з неї хоч частину тих конечних відомостей, яких так бракує на Україні в ці часи страшної пошести всіх трьох тифів.

Вважаю обов'язком скласти ширу подяку Військовій Місії, яка згодилась взяти на себе видання цієї брошури.

Черевний тиф.

Зараза черевного тифу входить у наше тіло виключно через рот їжею і питтям: цим шляхом у кишки попадає спеціальний мікроб— «тифова ломачка». Ці мікроби, розмножуючись у кишках, не тільки затроюють через кров весь наш організм, а вчиняють ще й місцеві ушкодження, які, як побачимо далі, мимо всього иньшого часто приводять хорого до смерти.

Запримічено, що діти й старі люде менше хорують на нього; коли ж захорують, то у дітей він легко переходить, а у старших дуже тяжко. Також тяжко переходить він у товстих людей, у хорих на серце, у вагітних жінок. Частіше підпадають йому люде молодого і середнього віку та міцного складу. Найбільше ж незабезпечені загалом ті, хто приїздить із місцевостей, де тифу нема.*) Ті, хто перехорував на нього раз, на будуче уже забезпечені—за дуже рідкими виїмками—від нового хорування.

Перебіг усієї хвороби в загальних рисах уявляється в такому виді. Попередня доба її в середньому тягнеться біля двох тижнів. Спочатку, як і звичайно буває в такі часи, чоловік май-

*) Правдивість цього ствердилася не так давно, коли із п'яти-шости чоловік, літавших на Україну і скоро повернувших до Німеччини, двоє дістало черевний тиф.

же нічого не примічає в собі. Але вже за декілька днів до виразної прояви хвороби він завважує якийсь нелад у своєму загальному стані: брак апетиту, біль голови, неспокійний сон і загальну кволість. Нарешті з'являється гарячка. Цей перший день гарячки, або—як кажуть—підвищення температури, і є початок хвороби, відки розвій її уже розраховується по тижням; і це має велике практичне значіння.

Нім перейти до цього по-тижневого розвою недуги, ми вважаємо конче потрібним дати деяке коротеньке анатомічне пояснення, що в певному відділі наших кишок («тонких»), з їх внутрішньої сторони маються маненькі — як би висловитись—пухирчики, або бляшки; ці бляшки під впливом тифових мікробів і тої отруї, яку вони виділюють, терплять різні ушкодження відповідно різним добам хвороби. Цього нам поки досить, щоби вернути до дальшого огляду.

От же, ми сказали, що з першого дня гарячки властиво відраховують «тижні» тифу.

На протязі першого тижня гарячка весь час підвищується, так що в кінці, це б то на шостий-семий день, вона досягає найвищого свого стану, до 40—41 степеня, хорий поступенно почував себе все більш і більш слабим, терпить від болю і завороту голови і вже майже не може підвестися з ліжка; апетиту цілком нема; сплячий стан; в тяжких випадках—утрата при- томности і бред. Язик сухий і спочатку обікладений, брудно-жовтий; з часом він обчищується, починаючи з країв, і в кінці тижня став вже чистим, густо-червоним. Живіт трохи надутий від газів; іноді бувають запори. З лівого боку під ребрами нащупується ніби якийсь опух: то—

селезінка, яка в другому тижні вже виразно збільшується*).

На протязі цього тижня згадані кишкові бляшки починають запалюватись, що зазначається їх напуханням, як—примірно скажемо—весною набухають почки (зав'язь) дерев.

В другому тижні найвища гарячка ще тримається. Стан хорого дуже слабкий з утратою притомности, бредом і сплячкою. В кінці першого, або в початку другого тижня виступають так звані тифові розеоли; (так звуться маленькі—як зерно проса, або сачавиці — блідо червоні плями на череві й нижній часті грудей). З'являються вони то поодинокі, то купками. Коли надавити їх пальцем, то вони зникають і знов з'являються, коли відніmemo палець. Приблизно в цих же днях хорий починає ходити надвір рідким, подібним до рідкого горохового супу, разів 4—5 на день.

Коли трапляється, що в перший тиждень буває бронхіт (кашель), то тепер він значно збільшується і може перейти в запалення легенів. Кишкові бляшки, які за перший тиждень набухли від запалення, тепер починають одмирати в своїх верхніх точках, і покриватися струпом.

З третього тижня, в не дуже тяжких випадках тифу, починаються поліпшення в стані хорого як по самопочуванню його, так і по ослабленню зовнішніх ознак; частіше ж поліпшення починається лише з четвертого тижня.

Однак ж третій тиждень, незалежно від степеня хвороби, є найнебезпечніший для здоров'ля і навіть життя хорого. Найбільша небезпека загрожує з боку кишкових бляшок, бо ті струпи,

*) Треба сказати, що побільшення селезінки є одною з визначніших ознак у всіх трьох тифів.

що утворилися на верхніх точках їх на протязі другого тижня, тепер починають одвалюватись і відкривають під собою кишкові рани (язви), наслідком чого може бути кишковий вибух крові. Уже це дуже небезпечно для життя, але в дещо далеко гірше, а саме: під впливом ріжних причин кишки можуть розірватись на місцях ран, і тоді смерть хорого майже неминуча. Крім цього в третьому тижню збільшується можливість запалення легенів і появи пролежнів. Пролежнями звуться рани, які з'являються наслідком нерухомого положення хорого від слабости, або непритомности; бувають вони звичайно на крижах, на боках, відповідно положенню хорого; неприємна прикмета їх та, що вони не скоро загоюються.

З четвертого тижня в більшости випадків починається виздоровлення. Гарячка ступнево падає, плями на череві зникають, діяльність кишечника вирівнюється, селезінка стухає, а також іде й загоювання кишкових ран.

В п'ятому тижні хорий вже відчуває себе досить добре, тільки залишається загальна слабкість; натомісь з'являється гостре почуття апетиту, а навіть голоду.

Тут властиво закінчується круг хвороби, і повний поворот хорого до свого здорового стану залежить від догляду за ним підчас хвороби і після неї, та загалом від тих обставин, в яких він живе.

В цьому огляді черевного тифу ми дали загальний нарис середнього типу цієї хвороби. Деколи він відступає від цього типу чи по часу свого тривання, чи по степені важности своїх признаков, чи по комплікації (оскладненню) побічними явищами.

Серед цих останніх, крім тих, що вже зазначені, як кишкові кровотоки й запалення легенів, трапляються ще, хоч і далеко рідше,— заушниця, розслаблення серця, плеврит (запалення легочних мішків), запалення міхура, запалення нирок, запалення середнього вуха, невчасні роди у вагітних і иньші.

Иноді буває, що на перший плян виступають явища загального отруєння організму отруєю мікробів, в той час як звичайні кишкові признаки майже непримітні.

В цьому викладі всі ці подробиці не мають великого практичного значіння; коли ж ми зупиняємось кількома стрічками на них, то лише для того, щоби виразніше показати, яку небезпеку для нашого життя і як багато ушкоджень для нашого здоровля несе з собою черевний тиф.

Для нашої мети далеко важніше звернути увагу на легкі випадки тифу. Буває, напр., так, що тиф—або проходить в декілька днів, або признаки його такі непримітні, що навіть сам хорий майже не почував себе слабим: він не тільки не кладеться в ліжку, а навіть продовжує займатись своєю працею.

Це дуже важно знати та мати на увазі особливо підчас уже розвиненої і зазначеної пошести черевного тифу, бо підчас пошести таких випадків легкого тифу може бути немало. Було б небезпечною помилкою, коли б ми не застерігались таких тифів, і ось чому: незалежно від степеня його зовнішних прояв, ушкодження вищезгаданих кишкових бляшок іде своєю чергою, і тому цілком натурально, коли б ми побачили кишковий кровоток зовсім несподівано. Це те, що небезпечно для самого хорого; але воно рівночасно загрожує заразою і всім, хто

навколо його, бо без певних ознак хвороби ми не будемо приймати й відповідних засобів попередження зарази. Найчастіше такої форми тиф бував у дітей.

Із усього вищезазначеного про черевний тиф ми можемо бачити, яка це тяжка хвороба. І дійсно, процент смертності від неї, при звичайних обставинах, досягає в середньому 10—12%, в години ж народніх нещасть може і вдвоє більше; приблизно половина кількості цїєї стоїть у зв'язку з випадками кишкових кровотоків та розриву кишок.

З початку хвороби її буває досить тяжко розпізнати навіть для лікаря, бо багато й інших недуг приблизно так починаються; але через декілька днів, часто ще до кінця першого тижня так виразно виступають спеціальні ознаки, що не тільки для лікаря, який мав ще й інші засоби дослідів, а й для кожного спостерігаючого вже нема великих труднощів визнати черевний тиф. (Розуміється, ми беремо випадки типового тифу).

Повторимо його сталі й найвиразніші ознаки: гарячка в декілька днів досягає 40 і вище степенів і більш-менш довгий час тримається на тій самій висоті; між кінцем першого і початком другого тижня уже маємо рожеві плямки на животі, бурчання в кишках і рідкі відкиди подібні до горохового супу, а також і побільшення селезінки.

Придбавши деякі загальні відомости про розвій і перебіг черевного тифу, підійдемо до того, як ходити за хорим. В популярній книжечці годі було б шукати тих способів лікування, які ми звичайно розуміємо при лікарській допомозі. На меті тут—лише дати до

пізнання кожному звичайному чоловікові, в чому власно полягав ця хвороба, щоби до приходу лікаря облегчити стан хорого, або—принаймні—не зробити чого небудь такого, що могло би погіршити його стан. Навіть при лікарській допомозі всі ці відомости можуть принести ту користь, що тоді ми ліпше з'ясуємо собі всі приписи лікаря чи хвершала і зрозуміємо всю їх конечність.

Треба виразно сказати, що загалом при кожній довгій і тяжкій хворобі видужання хорого, крім спеціального лікування, в більшій половині залежить від теплового пильнування і розумного догляду за ним. Що ж до черевного тифу, то це особливо треба пам'ятати.

Хорого треба по можливості покласти в окрему кімнату, або відокремити від нього всіх співмешканців. Постіль повинна бути вигідною, щоби під простинею не було зморщок; матрац найкращий волосяний, або з морської трави; як нема такого, то з тонкого сухого сіна, або з м'якої соломи (вівсяної, ячмінної); вважати, щоби не було ям і бугрів; подушка повинна лежати не низько; одіяло не повинно бути важким або дуже теплим. В кімнаті загалом не повинно бути гаряче; треба стежити за чистотою воздуха, для чого хоч двічі на день провітрювати кімнату. Для хорого треба виділити окрему білизну, рушник, миску, все для умивання, посуду для їжі й пиття, а також і рушник для посуду. Для відходів хорого потрібно мати плескату підкладну посудину і скляну спеціальну посудину («качку») для його мочі. Та й друга посудина пристосована так, що її можна вживати без того, щоби вставати з ліжка; її можна купити в кожній аптиці і навіть у деяких відпо-

відних крамницях. Це конче потрібно, бо настає такий час у стані хворого, коли йому не можна дозволити навіть на хвилину вставати з ліжка—(приблизно третій тиждень хорування).

Всі відкиди хворого повинно зливати в спеціально для цього призначене цеберко, куди треба вливати на половину вапняного молока.

В перший тиждень можна що-дня обтирати тіло хворого водою звичайної хатньої температури; надалі ж, коли рушати хворого уже буде небезпечно (як, знов же—на третьому тижні), треба обмивати його під руками, між ногами, пахові складки і иньші місця, які можуть запрівати від нерухомого положення.

Вважаючи на те, що в устах весь час сохне, а від обкладеного язика почуватється неприємний смак, треба двічі-тричі на день обтирати уста чистим полотняним клаптиком, змоченим у воді, або в воді з цитриною. З часу, коли гарячка стала уже дуже високою, не повинно лишати хворого одного, бо в непритомности він може встати з ліжка і навіть вибігти з хати, що й буває не рідко.

Коли хорий скаржиться на біль голови, або коли знаходиться в бреду, треба класти йому на голову лід, завернутий в рушник, або рушник, намочений холодною водою. Коли це буде лід, то його можна держати на голові хвилин три—пять, а потім здіймати хвилин на десять, і так робити, доки не буде примітно поліпшення.

Що до їжі, то з першого тижня і аж за тиждень після спаду гарячки повинно давати лише рідку їжу: молоко до двох пляшок на добу невеликими частинами—(для смаку можна підбавляти кави); одвар з вівсяної крупи, або з

рису (не суп, а тільки проціжену юшку); чистий навар із м'яса, без жадної добавки, крім соли; загалом—нічого твердого, навіть самого ніжного тіста.

Із пиття треба давати переварену просту жону воду, до неї можна додавати цитринового соку або червоного вина, а як нема, то й білого. Через тиждень від спаду гарячки, можна перейти на таку примірно їжу: крім вищезазначеного один або два сухарі, ложки дві-три добре розтертої в молоці картоплі; манна каша, ріденьке яйце і з ложку струганого сирового м'яса. Пригадайте, що в ці часи виздоровлення хорі часто почувають гострий голод, і може так трапитись, що без догляду вони можуть таємно взяти шматок хліба, або ще чого твердого і цим вчинком геть знести все довге лікування і пильнування.

При цьому згадується один випадок, який мав місце в одному шпиталю російського південного земства. Лежав там один парубок, хорий на черевний тиф і уже був на шляху виздоровлення. Прийшла провідати його мати. Хорий і став скаржитись їй на те, що його ніби морять голодом. Пожаліла мати сина, прийшла на другий день і таємно від шпитальних доглядачів нагодувала його варениками з вишнями... Відкрився кишковий кровоток і хорий помер.

До більш твердої їжі можна перейти через два, два з половиною тижні, після спаду гарячки. Тепер уже можна давати білий хліб, варену телятину, телячий мозок, розтерту ярину (огородину).

До звичайної їжі можна дійти лише тижнів через п'ять після повного спаду гарячки. Тим, хто звичайно уживав спиртні напитки, не эле

давати весь час хвороби по чарці-дві кріпкого червоного вина, або інших кріпких вин, особливо в часи різкого ослаблення його.

Тепер вернемо знов до загального догляду за хорим. Коли зрозуміло те, що біля хорого загалом треба добре та добре ходити, то починаючи від кінця другого тижня вже повинно невідступно сидіти біля нього, бо тепер починається час найбільшої небезпеки з боку кишечника. Щоби зробити зрозумілим явища кишкових кровотоків і розриву кишок, вважаємо потрібним коротенько сказати про устрій кишок.

Кишка уявляє собою руру (трубку), складену із трьох верств (шарів). Починаючи з внутрішньої сторони, перша буде слизиста, в якій, крім різних інших, знаряддів (апаратів), заложені також і вже відомі нам бляшки; друга, середня,—м'язова, мускульна; вона стискає кишки як по довжині їх, так і поперек, навкруги. Від того рух кишок трохи подібний до повзання гадюки або дощового червака; таким рухом кишок невикористана решта нашої їжі ступнево передвигається зверху донизу. Заодно додамо ще, що чим твердіша їжа, тим більше подразнення цієї верстви, а через те—тим міцніший рух кишок. Третя верства теж подібна до першої; це—так звана «очеревина»; вона найтонча з усіх.

В кінці другого і в початку третього тижня, як уже ми сказали, запалені кишкові бляшки починають покриватись струпами, які легко можуть відпадати самі собою, коли кишки в більш-менш спокійному стані, або ж можна здерти їх твердою їжею. Простіше сказати—тут переходить така ж сама картина, яку кожний із нас спостерігав на собі при порізах, або при обпаленню: ранка покривається струпом, і коли він з часом сам від-

падав, то ми бачимо під ним нову шкірку; коли ж ми самі здеремо його, то ранка знов починає кровоточити, і знов потрібується якийсь час для нового загоювання. Тільки в кишках це складніше; бо перш усього внутрішній кровоток дуже небезпечний для життя, не кажучи вже про можливий розрив кишки, який веде до смерті. Воно трапляється тоді, коли запалення бляшок пройшло глибоко в товщу кишки, майже через всю м'язову верству, так що цілість кишки в такому разі держиться майже виключно на тоненькому зовнішньому листику аж доки під струпом не сформується новий шар. Тепер нам повинно бути зрозумілим, чому в цей час треба оберегати хорого не тільки від твердої їжі, а навіть від усякого руху.

Щоби запобігти пролежням, треба з самого початку хвороби що дня перестилати постіль, перекладаючи обережно хорого тимчасово на друге ліжко. З кінця ж другого тижня до початку четвертого уже краще й цього не робити, лише підкласти під крижі мнягеньку подушечку, а найкраще—гумовий круг, який надувається воздухом. Чому—під крижі? Тому, що ці півтора тижні хорому слід лежати на спині і навіть потреби свої робити в такому положенню, для чого й потрібно мати відповідно вигідну посуду.

Все ж треба сказати, що навіть без огляду на таку обережність, кровоток може з'явитись. Коли він значний, то в відходах ми побачимо кров червону, як звичайно; коли ж невеликий, то кров встигне зваритись у кишках, і в відкидах ми побачимо її в виді чорної маси, подібної до дьогтю. В такому випадку хорий уже повинен лежати цілком нерухомо на спині; на живіт йому треба класти лід, або рушник змочений в зимній

воді—(краще всього гумовий міхур з льодом або зимною водою), а також конче потрібна лікарська поміч.

Це приблизно все, щодо догляду за хорим. Але одним тільки пильнуванням самого хорого ще не вичерпуються наші обов'язки: ми повинні ще дбати про те, щоби від хорого зараза не перекинулася на інших. З огляду на це ми повинні мати на увазі, що переносниками зарази передовсім можуть явитись, крім хорого, той, хто ходить за ним, та співмешканці його— родина й інші. Той, хто ходить за хорим, не повинен ні з ким вводити в зносини, для чого він повинен мати в кімнаті хорого для себе все, що йому може бути потрібне з одежі, білизни, (начіння) посуду і т. и. Співмешканці також повинні пам'ятати, що вони також можуть мати в собі тифових мікробів, хоч би їх присутність і не викликала хорування. Тому можна порадити таким «побічним» разнощикам зарази рахувати себе небезпечними в цьому змислі для інших, принаймні на протязі двох тижнів.

Для того, щоби запобігти поширенню тифу від хорого, треба перевести дезинфекцію кімнати, де був хорий, а також і річей, якими він користувався і до яких приторкався. Особливо треба вважати, щоби відкиди хорого не виливались куди попало та ще й без обеззаражування їх вапняним молоком. Це ж торкається і води від прання його білизни, яке перед пранням повинно намочити в крезольному розтворі на дві години.

В питанні про можливість передачі зарази треба ще мати на увазі, що бувші хорі ще деякий час після повного видужання—тижнів п'ять—шість—мають в собі тифових мікробів; вони з

відкидами хорого разносяться навкруги і таким чином бувають джерелом для цілого ряду нових заражень.*)

Коли нам відомо, яким шляхом входить в нас тифова зараза, для нас уже об'легчується змога до певно? міри запобігги хоруванню: все що входить в наші уста, повинно бути чистим або вареним; все, з чого ми їмо й п'ємо, також повинно бути чисто вимите окропом. Чи треба це казати, що самих себе ми повинні чисто держати? Чистота—це може одинока річ, в якій не треба боятись переборщити.**)

Але, як би ми не були обережні, все ж окремі, лише особисті засоби попередження ще не можуть дати нам певного забезпечення, бо джерела хвороби можуть лежати також і поза нашою змогою усунути їх. Наприклад скажемо: коли в селі в лише дві три криниці з доброю водою, а утримуються вони брудно, зруби в них позавалювались, так що з вулиці при дощах в них стікає брудна вода; коли поють коней біля них, від чого навколо криниці не висихає калюжа; коли кожний бере воду своєю цеберкою, а перед тим ще й становить її на забружену землю; коли зі своєю цеберкою ідуть сюди з водою; коли і з тієї хати, де є хорий; коли з хати, де є хорий, виносять щось на базар продавати; коли пускають до школи дітей з хати

*) Діти, де є хорий на тиф, не повинні ходити в школу з місяць після того, як вони мешкали разом з хорим.

**) Для попередження хорування на черевний тиф існує щеплення, яке майже напевно забезпечує від хорування приблизно на пів року. Тому дуже радимо відноситись з довірям до цього щеплення і при можливості конче використовувати його, особливо підчас пошести.

хорого,—то що може проти цього подіяти кожний поодинокий?

Засоби особистої обережності забезпечують нас лише до певної міри, але не можна весь час ходити коло вогню і ніколи не попектись.

Тому конче потрібно, щоби все громадянство боролось з поширенням хоріб, бо джерела їх і способи передачі також різноманітні, як різноманітне саме наше життя в його безмежних проявах.

Плямистий тиф.

В однім ряді з такими страшними хворобами як чума і холера можна поставити і плямистий тиф. Таке місце можна одвести йому як по важности самої хвороби, так і по легкості, з якою вона поширюється між людьми, розростаючись нарешті в грізну пошесть.

Плямистий тиф зветься ще «голодним», а також «казарменним». Цими назвами рівночасно визначаються дві важних прикмети його, і дві головних причини його поширення, а саме: найбільшого розвинення досягав він серед населення, ослабленого голодом, а поширюється до пошести там, де люде примушені жити великою кількістю вкупі, як, наприклад, у в'язницях, в казармах, в бідних частинах великих міст серед робітничого населення, в таборах полонених і подібних інституціях сучасного цивілізованого людства.

Ці два явища—голод і скупченість людей—найбільш виразно виступають підчас війни; тому людство найбільш терпить від плямистого тифу саме в часи того великого нещастя. Дійсно, історія всіх війн одводить йому значне місце в ряді побічних нещасть війни. Те ж бачимо ми тепер і на Україні з Галичиною, де шестирічна війна до крайности ослабила майже всі натуральні самоохоронні сили народу.

Мікроб плямистого тифу досі ще не відкритий; це може від того, що він настільки маленький, що його не можна побачити крізь ті скла, якими для цього тепер користуються. Але на підставі побічних наукових дослідів можна з певністю сказати, що існування його не підлягає ніяким сумнівам.

Зараження іде через укуси вошей. Підлягають хоруванню люде всякого віку, хоч можна сказати, що менше хорують діти і старі (люде за пятьдесят років). В кожному разі у дітей вона переходить в досить легкій формі. Хорування, перенесене один раз, забезпечує звичайно від хорування на нього вдруге, хоч треба сказати що рідкі виїмки все ж бувають. При звичайних обставинах процент смертності від цієї хвороби хитається між 10 і 15%, але в часи народніх незгод значно збільшується.

Як і при кожній иньшій хворобі—і плямистий тиф попережує так звана таємна доба хвороби, підчас якої наш організм веде майже не-примітну для нас внутрішню боротьбу з увійшовшим в нього хвороботворним мікробом.

В середньому ця доба тягнеться біля двох тижнів, після чого уже виразно виявляються зовнішні ознаки самого хорування.

Починається воно відразу овнобом (холодом) і гарячкою, яка в той же день уже може досягати високого степеня. Частіше ж через добу-нівтори-дві вона підвищується до 40 і більше степенів. Хорій скаржитья на біль у всім тілі, а також на сильний заворот і страшний біль голови. Деколи з початку буває і блювання.

Майже з самого початку хорій почуває велику загальну слабість, а з розвитком гарячки він уже не може вставати з ліжка, часто тра-

тять притомність і впадає в бред; в цьому стані деколи буває буйним, зривається з ліжка і хоче бігти кудись. Лице його червоне, шкіра на лиці суха. Язик обкладений, жовтий і тремтить при висовуванні. На четвертий-п'ятий день уже можна знайти селезінку збільшеною, а в кінці першого тижня в багатьох випадках з'являється кашель (бронхіт); в другому ж тижні цей кашель приходить в більшості випадків.

Приблизно між четвертим і шестим днем на грудях і животі виступають блідо-червоні плями, величиною від просіяного зерна до сачавиці; в перші дні вони від надавлювання зникають і знов виступають, коли їх відпустити.

В цей час нервовий стан хорого значно погіршується. З живота і грудей висипка скоро переходить на плечі, руки, спину і далі і буває, що в одну добу покриває все тіло, залишаючи свободним лише лице і голову.

На третій, або на четвертий день після своєї появи в цих плямках переходить зміна: в середині їх з'являються густо-червоні крапки, які уже від надавлювання не зникають. В тяжких випадках в середині другого тижня поміж бувшою уже висипкою, на свіжих місцях, з'являються нові, уже інакші плями синювато-червоно окраски. Треба сказати, що ці синювато-червоні, або фіолетово-червоні плями указують на тяжке хорування.

В кінці другого й початку третього тижня, між 14 і 16 днем буває звичайно перелом хвороби. В щасливих випадках з цього часу гарячка починає спадати, висипка зникає, хорий почував себе значно ліпше й помалу вертає до ранішнього стану.

В гірших же випадках біля цього речення хорий або вмирає, або видужування його затягуються на більш-менш довгий час, відповідно якій небудь иньшій хоробі, які часто приходять, як наслідки плямистого тифу. Серед них можна назвати захорювання на горло, легені, запалення нирок, тяжкі нервові хорювання, запалення середнього вуха. У вагітних жінок—невчасні роди.

Одним із тяжких вислідів плямистого тифу досить часто буває одмирання (гангрена) пальців ніг, а нерідко й цілої ноги. Треба одмітити ще, що пораження пальців на одній нозі переважно викликає те ж і на таких же пальцях—на другій. Тут потрібується негайна лікарська домога, щоби вчасно ампутувати (відрізати) поражені частини.

Спеціального лікування від плямистого тифу медицина не має; воно полягає лише в підтримуванні сил хорого як ліками, так в рівній мірі і доглядом за ним.

Вважаючи на те, що вся сила хороби полягає в незвичайному ослабленню хорого, а часто— і в тяжких нервових явищах з буйним бредом, треба передовсім сказати, що хорого не повинно лишати одного ні в день, ні в ночі. З огляду ж на незвичайну заразливість плямистого тифу відокремлення хорого обовязкове, і це треба непохитно проводити навіть примусово. Коли кімната, де він захорював, простора, світла, то краще залишити його тут, відокремивши всіх иньших співмешканців. В догляді ж за хорим все повинно прямувати до того, щоби в кожній хвилі прийти на поміч в його відповідній потребі. Передовсім хорий потребує багато свіжого воздуха, що легко осягнути провітрюванням кімнати, вигідного ліжка, чистої білизни.

Уже з початку хвороби хорого мучить біль голови: треба класти йому на голову лід, завернутий в рушник, або рушник, намочений в холодній воді; коли у хорого пересохло в горлі, а від обікладеного язика в устах неприємний смак,—треба двічі тричі на день обтирати в устах пальцем, обмотаним в чисту мокру полотнянку. Все тіло його також треба що дня обтирати мокрими простинями, а при можливості робити й купіль з води хатньої температури; коли ж у хорого є кашель, то краще не робити цього без припису і пояснень лікаря або хвершала.

З початку і до спаду гарячки треба давати лише легку їжу: молоко, розсіл з м'яса (бульон), ріденьке яйце, ріденький вівсяний супчик; замість хліба—сухарі, краще білі. Для пиття—воду з вином, або з цитриною і цукром. В часи більшого ослаблення—вино в чистому виді, чорну каву.

Весь час хвороби треба пильнувати про те, щоби змінена білизна хорого була обеззаражена і тільки після цього пралася б. Це говорить ся для того, що з самого початку, як в хаті з'явився хорий, потрібно уже думати не про те лише, щоби тільки урятувати хорого, а рівночасно і про те, щоби свого нещастя не перекинути далі, пам'ятаючи про велику заразливість плямистого тифу.

Всі засоби попередження переносу зарази полягають в відокремленню хорого і в дезинфекції його річе^я.] Під дезинфекцію (обеззараження) в даному разі ми розумімо також і дезинсекцію, себто очистку постелі, білизни й одягу від вошей, блощиць і бліх, про що ще окремо скажемо далі.

Що ж до ізоляції (відокремлення хорого), то для з'ясування змісту її і розумного переведення пригадаємо, що й при плямистому тифові зараза сидить в нас не з того часу, коли уже виразно виявилася хвороба, а раніш (тавмна доба хвороби); при плямистому тифі ця доба тягнеться біля двох тижнів. Хоч в цей час чоловік ще й не почував себе хорим, але від нього уже може перенестись зараза до иньшого. Отже, коли ми хочемо перевести ізоляцію так, щоби вона могла бути дійсною, і ми могли би сказати, що з цього боку ми зробили все можливе,—ми повинні відокремлювати не тільки хорого, а й тих, хто сполучався з ним часто, або тим більше—мешкав, а то й спав разом. Відокремлювання повинно продовжуватись біля двох тижнів, відповідно реченню таємної доби хвороби*).

Це може уявитися чимсь неможливим і страшним, в життю ж воно далеко простіше, хиба що не дуже привмне й вигідне. Але ж треба мати на увазі, що зроблене лише на половину не веде до цілі, а всяка боротьба потребує і певних жертв.

Поки ще не відкритий мікроб плямистого тифу й невідомі всі його окремі прикмети, доти не можуть бути указані всі шляхи, якими він попадав в наше тіло, а через те не можуть бути відомими і всі джерела зарази, яких треба оберегатись. Одначе ж нам відомий один шлях: це—передача зарази від явного чи тавмного хорого до здорового через укуси вошей.

Тому, крім всяких иньших загальних засо-

*) Тут теж нагадуємо, щоби не пускати до школи дітей з тієї хати, де є хорий, також на протязі двох тижнів від того часу, коли вони були відокремлені від хорого.

Бів попередження зарази ми повинні всю увагу звернути на усунення цього відомого джерела зарази—на винищення вошей і иньших паразитів.

Для масового знищення вошей, бліх і блощиць з їх явчками найліпший спосіб є сухий жар. Ми особливо звертаємо на це увагу, бо на підставі досвіду можемо сказати, що поскільки в паразитах—а властиво в вошах—полягає головний шлях передачі плямистого тифу, винищення їх в значній мірі забезпечує успішну боротьбу з поширенням тифу.

Також на підставі особистого досвіду ми можемо порадити для цієї цілі дуже просту і дешеву по устрою кімнату-піч, яку краще називати суховоздушною камерою. До викопаної в землі ями, як для льоху (винниці)—приблизно скажемо—в два з половиною метри глибини, чотири довжини і три ширини ведуть з протиних кінців двох сходів, які кінчаються маленькою площею «сінями», відки ідуть двері в яму-кімнату; рядом з дверима улаштовується по цегельній, або навіть і валькованій печі з обох боків так, щоби дверці їх, поміщувались знадвору. Знутрі в піч вробляються рури (труби) листового заліза, які на висоті приблизно $\frac{3}{4}$ метра тягнуться до протинного кінця ями й відти виводяться через стелю на двір. Над рурами улаштовується решітка, чи бантини, на яких і розкладається або розвішується все, що ми хочемо обезвожити, крім шкіряних річей, як кожухи й иньші, що псуються від сухого жару. Стелю можна зробити з дошок, покривши їх околотом. Околотом же обставити й стіни, щоби вони ліпше держали тепло. Розуміється, більш доцільні стіни з цегли або вальковані, побілені вапном.

Це—загальний нарис: подробиці ж можна змінити відповідно вигідности. Так, напр., можна зробити її більшу або меншу, рури можна провести не прямо, а колінами для скорішого нагрівання і т. и. В дверях треба вставити градусник так, щоби знадвору, не відчиняючи дверей, через скло можна було б бачити, до якого степеню вже нагрілась камера. Як що стіни й стеля будуть добре держати тепло, то температуру можна довести до 100—110 степенів по тепломірові Цельзія. Навіть температури в 70—80 степенів уже досить, щоби в річах були знищені воші в 20—25 хвилин. Брудні річі вносяться через одні двері, а виймаються через другі; на це треба вважати, щоби мати певність, що в чисті річі не попаде з дверей або зі сходів якась «заблудша» воша.

Коли систематично налагодити обезвошування в цей спосіб білизни, подушок, ковдрів, одягу і иньших річей, то можна з певністю сказати, що ціль вповні буде осягнена в один півтора тижні при населенню в селі навіть до тисячі душ.

Що до того, щоби запобігти випадковому попаданню вошей на білизну, то можна порадити прати білизну в такий спосіб: після прання в окропі з золою треба ще раз намочити її в воді з прибавленим в неї дьогтем Дьоготь краще вливати в гарячу воду й розбовтати так, щоби він розбився на маненькі крапельки. Що до кількості дьогтю, то—загально беручи—його треба влити стілько, щоби білизна, вийнята з тієї «дьогтярної» води, мала б після викручування досить виразний запах,—приблизно стакан на відро води. Після цього білизну висушити, полоскати не треба. До обробленої в такий

спосіб білизни воші не лізуть принаймні з тиждень.

Для обезвошування верхнього одягу, якого не можна часто або загалом прати, нагадаємо найпростіший спосіб—прасування гарячою праскою: те, що мавмо прасувати, збризуємо водою і звичайно прасуємо. Цей спосіб дуже вигідний для щоденного уживання і тим доцільний, що через него нищатья гниди, яких можна не додивитись і яких не легко струсити чи обібрати.

Все ж найпевніший спосіб в вищезгадана суховоздушна камера, яку ми радимо завести в кожному селі для загального користування.

Білизну, намочену в дьогтярній воді ми особливо радимо вживати всім, хто по роду своєї праці примушений часто входити в зносини з иньшими, мешкати в готелях, їздити залізницею, як, напр., торговельні люде, громадські діячі й под.

Всі ці прості поради ми подаємо тому, що вони в значній мірі забезпечують від випадкового зараження через воши.

Щоби показати, що ізоляцію хорих і підозрілих на плямистий тиф і загальною чистою можна успішно боротися з поширенням цьго тифу, досить привести примір, коли в одному полку, в березні 1916 року лише цими засобами удалося в три тижні цілком припинити тиф, який в середньому щоденно давав уже від семи до десяти випадків*). Повинно лише додати, що в той час полковому лікарю дана була повна власть для переведення всіх потрібних і

*) Полк стояв на відпочинку в селі і поповнявся новими людьми; налічував в той час біля п'яти тисяч чоловік.

можливих засобів. Ось в який простий спосіб це зробилося:

Раз на тиждень милися в лазні всі люде й міняли білизну, для чого була улаштована пральня зі спеціальною прачешною командою. Брудну білизну перед пранням перепускалося через суховоздушну камеру, а після прання—через дьогтярну воду. Поки салдат мився—весь його одяг також перепускався через сухий жар.

Коли в якійсь хаті з'являвся хорий, то всі мешканці тієї хати на два тижні звільнялись від учення і всякої роботи і не входили в зносини з иньшими. Кімната і все, що в ній, старанно дезинфекціювалося. Всякий, хто залишався при полковому околотку (це не лазарет, тут перебувають лише легкі хорі декілька днів), на що б він не був хорий, одержував чисту білизну, брудна ж і одяг його перепускалися через суховоздушну камеру, після чого білизна пралася. При виході з околотку хоч би на другий день, він знов одягав чисту білизну, а над брудною повторялася та ж процедура.

Через два тижні в полку не було вошей, і біля того ж часу випадки тифу зменьшилися до одного-двох на день; ще через тиждень тиф зник.

Коли все це можна було легко перевести в полку підчас війни, так сказати «на ходу», то не трудніше перевести це в сталих обставинах. Що в полку допомогла зробити зовнішня дисципліна, то на селі, в певному громадянстві повинно зробитися доброю волею й розумом. Все ж, що потрібно для цього, повинно стати головним завданням суспільних організацій, які мусять бути утворені в кожному селі із своїх же членів.

Ці завдання такої організації на перших кроках, як нам здається, не повинні бути широкими: вони можуть обмежитись лише самими найпекучішими справами що до усунення пошести, як ізоляція і дезинфекція. Коли б же вона почала тільки існувати, то життя саме надалі покаже її межі. Одначе треба додати, що тільки тоді робота її буде доцільною, коли все громадянство дасть їй всю повноту власти для переведення в життя найконечніших засобів.

Поворотний тиф.

Часто в життю під поворотним тифом розуміють — очевидно цілком помилково — загострення черевного тифу після поліпшення. Поворотний тиф є цілком окрема хвороба зі своїми досить своєрідними прикметами. Мікроб її відомий; це перекручена в кілька поворотів, подібно до трибушона, ниточка, яка підчас нашого хорування пливає в нашій кривлі, грубо порівнюючи, як гадючка в воді.

Цей мікроб передається від хорих людей до здорових через укуси блощиць і кліщів. Що до умов, при яких поворотний тиф найбільш поширюється до пошести, то вони такі самі, що і при плямистому тифові: ослаблення населення голодом і загалом нездорові обставини при великому скупченню в брудних помешканнях; навіть спосіб передачі хвороби однаковий.

Хворобі однаково підлягають люде всякого віку. Таємна доба її тягнеться від п'яти днів до тижня*). Початок самого хорування зазначається почуттям загального ослаблення, болями в м'язах, особливо в ногах і литках і біллю голови. При наглому ознобі гарячка скоро під-

*) Відповідно цьому і дітей з хати хорого не можна посилать до школи раніш принаймні тижня від часу відокремлення.

вищується до 40—41 степеня і приблизно держиться на тій же висоті біля п'яти-семи днів.

За цей час селезінка збільшується; деколи буває понос, а часто й кашель. Як бачите, спочатку картина майже така, як і при плямистому тифові, тільки тут нема висипки. З п'ятого чи смого дня виявляється його своєрідність: хорий дуже пітнів, і гарячка нагло спадає, так що, як це, скажемо, було вночі, то вранці хорий почував вже лише ослаблення і відтак скоро вертає до задовольняючого стану й береться за звичайну роботу, майже забувши вже про хворобу. Так минає день шість-сім, коли знов, також відразу, починається озноб й підвищення гарячки як і перше.

На протязі трьох-п'яти днів переходять ті ж явища й також зникають, і хорий знов почував себе гаразд. Деколи на цьому хвороба й кінчиться. Звичайно ж буває ще й третій припадок днів через два-чотирі, який триває біля двох-трьох днів; він буває значно слабший: гарячка невелика, а відповідно цьому слабші і всі явища.

В рідких випадках може бути ще й четвертий приступ, після якого хвороба кінчає свій круг. Не можна з певністю сказати, щоби хорування на цей тиф забезпечувало від нового хорування на нього, як то звичайно буває при плямистому й черевному тифах.

В порівнянні з плямистим і черевним тифами випадків смерті від поворотного значно менше, і хворобу цю можна б і не рахувати в числі страшних, коли б вона не ширилася так легко до розмірів пошести. В кожному разі було б нерозумно оцінювати тяжкість хвороби лише кількістю смертних випадків від неї; з огляду ж

на сучасне становище, коли від різних нещасть значно зменшилися природні відпорні сили нашого організму, і з цього боку—з боку випадків смерті—колишні обчислення не можуть заспокоювати нас.

Все ж і відріжняючись від двох других тифів, поворотний має спільним з ними те, що дав такі ж тяжкі наслідки, які часто ведуть до смерті, а в ліпших випадках можуть надовго ослабити наше здоров'я. Серед таких побічних хороб треба зазначити хорування на серце й нирки.

Крім того й сам він з'являється—правда не часто—в такій тяжкій формі, що в більшості кінчається смертю; головною ознакою такого тяжкого поворотного тифу є жовтяниця.

Хоч для лікування поворотного тифу медицина й уживає в останні часи спеціальні ліки, все ж від цього не зменшується велике значіння догляду за хорим, яким ми значно зберегаємо його сили і тим самим зменшуємо небезпеку з боку виникаючих із тифу побічних хороб. Властиво і тут найбільш треба доглядати за хорим підчас високої гарячки, як і при плямистому тифові.

Беручи на увагу, що джерела зарази поворотного тифу і спосіб передачі її точнісінько такий же, як і при плямистому, з тією лише різницею, що там мавмо воши, а тут блощиці—і засоби боротьби з поширенням цього тифу повинні бути ті ж самі: ізоляція, дезинфекція і дезинсекція.

В К А З І В К И

для уживання найпростіших способів дезинфекції (обеззараження).

Найліпшим і найпевнішим способом обеззараження є вогонь. Все, чого не шкода, або що не має великої вартости, як напр. солому з ліжка, драний матрац, різні ганчірки, навіть білизну, коли вона дуже забруднена відкидами хорого,—краще спалити. Крім того можна деякі річі обпалювати, як напр. цеберка з під відкидів хорого, і иньші, які не можуть від цього поспуватись.

Киплячення в воді на протязі 20—25 мінут, особливо з содою (приблизно з пів стакана на відро води); так можна робити з посудом, різними металічними річами, білизною. Білизну, коли вона дуже забруджена відкидами хорого, треба спочатку намочити години на дві в карболовій або крезольній воді і тільки після того варити її прати.

Гаряча пара. Для використання цього способу існує дуже просте наряддя: на великий казан, вмазаний в кабицю, щільно настановляється шаплик, у якого замість дна—туго переплетені канати, так, щоби через те дно не про-

валювалось і не обвисало те, що буде покладене в шаплик. Коли дозволяє розмір шаплика, то в нього можна вставити ще один—два обода з такими ж переплетеними канатами, бо інакше, коли багато накладено річей, то вони зіб'ються твердо і не так гарно будуть обкутуватись парою. Зверха шаплик закривається покришкою, в якій треба зробити дірочку для відходу лишньої пари, що буде з часом накоплюватись. В другу дірочку вставляється градусник (Цельзія). Коли кабиця затопиться, то пара з казана буде підійматись через дно в шаплик і обкутуватиме річі. Коли градусник показуватиме 100 степенів тепла, то з того часу через півгодини річі можна рахувати обеззараженими. При відсутности градусника можна, для певности, держати річі під парою мінут 45—50. В цей спосіб обеззаражуються все, чого не можна прати, як, наприклад, подушки, ватяні й вовняні одіяла, ватяний одяг, килими і подібні річі. Очевидно, що після цієї дезинфекції річі треба гарненько просушити на дворі, де розуміється, нема порохів.

Хемічні розтвори.

Сулема. Це страшна отруя, тому треба бути дуже обережним із нею. Продається вона в аптиці в формі таблеток. Один грам сулеми розпускається в тисячі грамів (дві пляшки на вино) гарячої води. Такою сулемовою водою можна мити руки, білизну й різні річі крім металічних, які псуються від сулеми*).

Крезольна вода. Купити в аптиці крезолу; дати його п'ять частин на сто частин води—

*) Білизну хорого, яка буде дуже закаляна відкидами йзго, радимо намочувати не в сулемовій воді, а краще в карболевій або крезольній.

(приблизно три-чотири столових ложки на кварту води). Цим розтвором можна користуватись як і сулемовою водою, а крім того нею можна обмивати й металічні річі.

Карболева вода Береться в аптиці карболева кислота, і три частини її розпускається у сто частинах гарячої води (приблизно дві чайних ложки на пів кварта води). Її вживається як крезольну й сулемову воду.

Вапняне молоко. Воно робиться так. Береться вапно ще в кусках, суше, й «гаситься», цеб-то поливається водою доти, поки воно перестане шипіти, але ще лишається майже суше—(на відро вапна—приблизно до п в відра води). Одна третина такого вапна розпускається у двох третинах води (наприклад—одно відро вапна і два відра води) Це й є вапняне молоко, яким заливаються відкиди від хорого в відрі, виходки (відходні місця). Воно мусить бути свіжо приготоване; через те треба гашене вапно держати у щільно закритій посудині (скляній чи залізній, бо коли буде туди проходити воздух, то гашене вапно перейде в крейду і вже не буде дезинфекціювати)—і відтіля брати його при потребі, щоб робити молоко.

Щоби продезинфекціювати цілу кімнату зо всіма річами, що в ній, можна порадити обкурювання парою з сірки. Скількість сірки обчислюється так, щоби на кожний кубічний сажінь приходилося її біля півтора фунта. Кладеться її на сковороду або на залізний лист і запалюється (треба вважати, щоби поблизу не було річей, бо вони можуть загорітись від бризків горючої сірки). Наперед треба заклеїти папером всі щілини в вікнах і в дверях, а також закрити димарь в печі для того, щоби пара не виходила

з кімнати. Всі річі—мебиль, одяг, постіль, книжки—повинно розставити й розкласти так, щоби вони легко могли бути цілком, з усіх боків обкутані парою. (Нагадуємо, що в цей спосіб вигідно дезинфекціювати кожухи). За добу можна відчинити хату й гарненько її провітрити.

Ці всі засоби уживаються для знищення мікробів, манесеньких сотворінь, які викликають в нас заразливі й пошесні хороби. Треба сказати, що крім цих середників на мікроби шкідливо впливає також висихання, загалом—посуха, а особливо соняшне світло, яке—крім того, що винищує мікроби—ще й має окремішний хемічний шкідливий вплив на них. Не даром італійське прислів'я так чудово висловлює роль соняшного світла: «Куди часто заглядає сонце, туди рідко заходить лікарь».

З огляду на це треба передовсім стежити за оздоровленням своїх мешкань через провітрювання і через освітлення їх сонцем; треба часто прятати в кімнатах, обтирати порохи при відчинених вікнах, трусити й вибивати на дворі одяг, постіль і иньші річі.

Беручи на увагу тип наших селянських хат з земляною долівкою, ми хотіли б порадити—при змащуванні їх примішувати декілька дьогтю до того матеріялу, яким мастяться долівки, і ось чому: з одного боку дьоготь, як маслянистий середник, вплине на те, що з долівки буде менше підійматись порошоків, а з другого—і головним чином—що завдяки йому не буде розводитись в долівці бліх і иньшої подібної нечисті. Добавляти дьогтю радимо стільки, щоби почувався запах його; в кожному разі можна не боятись переборщити, бо запах дьогтя в корисний.

Провітрювання мешкань, соняшне світло і все те, що веде до натурального оздоровлення обставин нашого життя, в найліпший спосіб, щоби не бути примушеним на кожному кроці вживати всіх вищезазначених засобів оздоровлення, бо сили природи—при розумному використуванні їх в повній мірі—значно зменьшують конечність уживання штучних засобів для оздоровлення наших мешкань і загалом обставин нашого життя.

Хай читачі вибачать мені, коли я дозволю собі привести з цієї нагоди такий віц чи жарт: якийсь один звертається до свого приятеля й питає його: «що мені робити—у мене все пріють і пріють ноги»; приятель питає його, чи пробував він такі-то й такі-то присипки. Той каже, що пробував, але ж—що нічого не помагав. Тоді приятель питає, чи пробував він мити ноги; той, що спочатку питає, здивовано відповів, що—не пробував... Це смішно, але в життю часто так бував.

Отже—передовсім натуральна чистота, чистота і ще раз чистота, а потім уже наукові засоби.

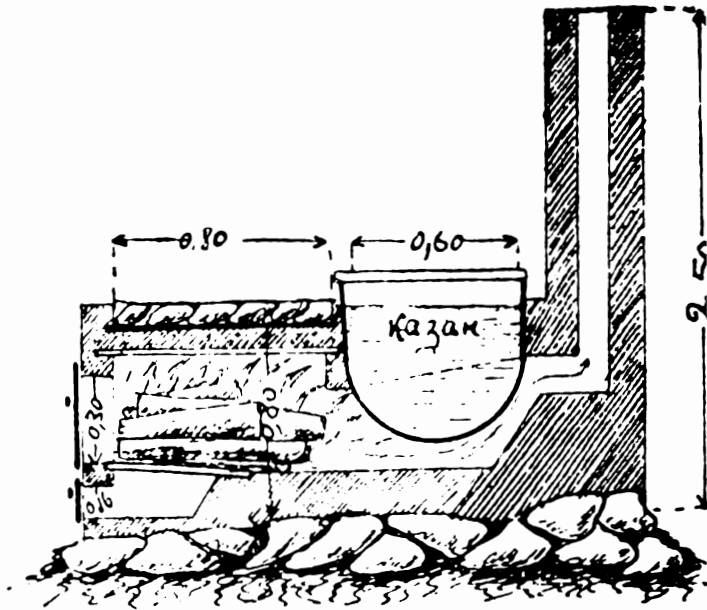

Рис. 1.

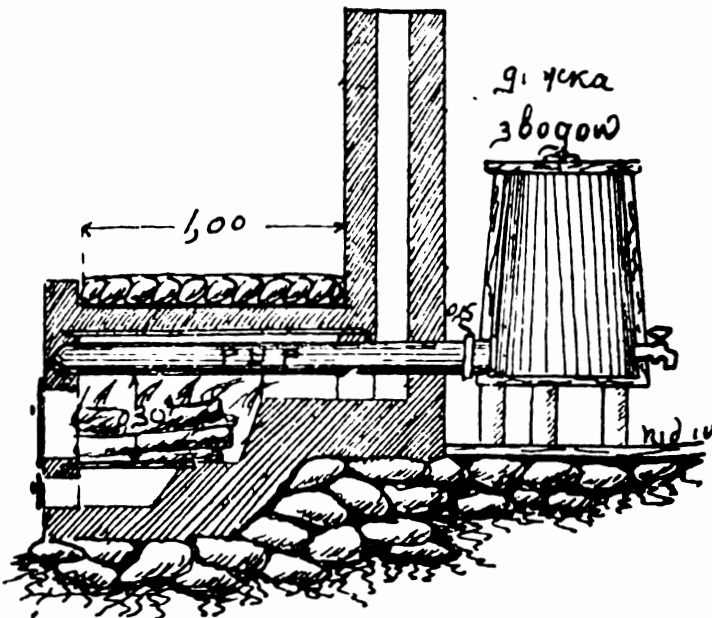

Рис. 2.

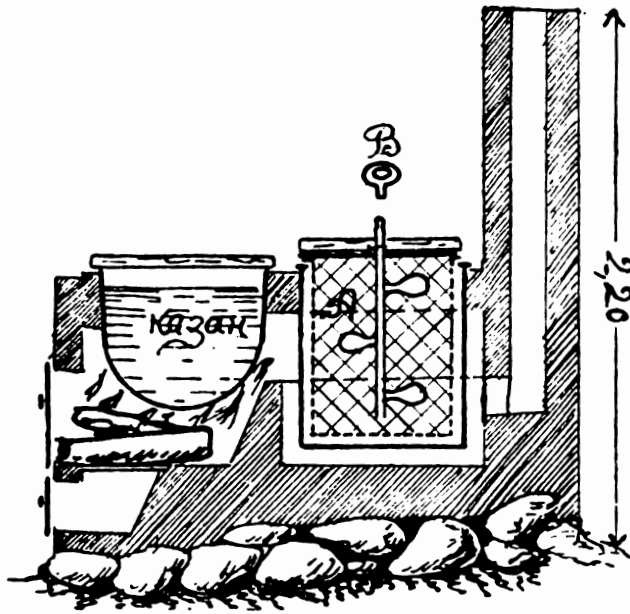

Рис. 3.

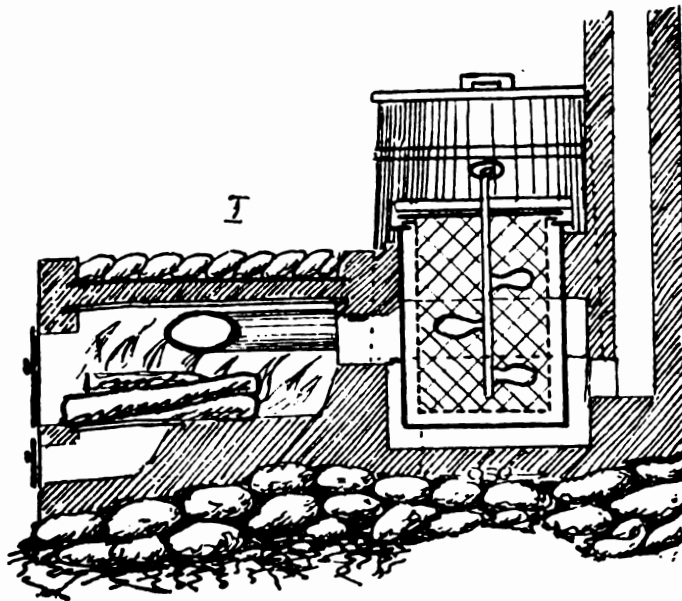

Рис. 4.

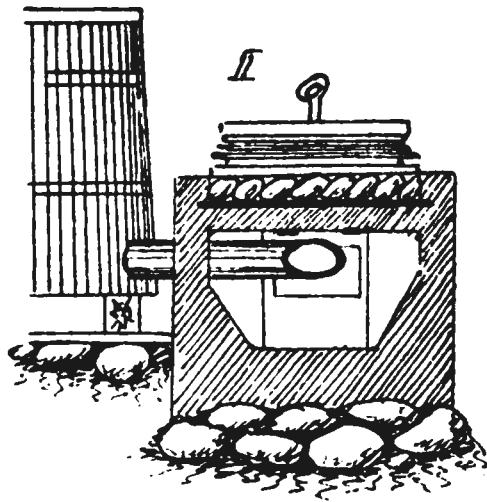

Рис. 5.

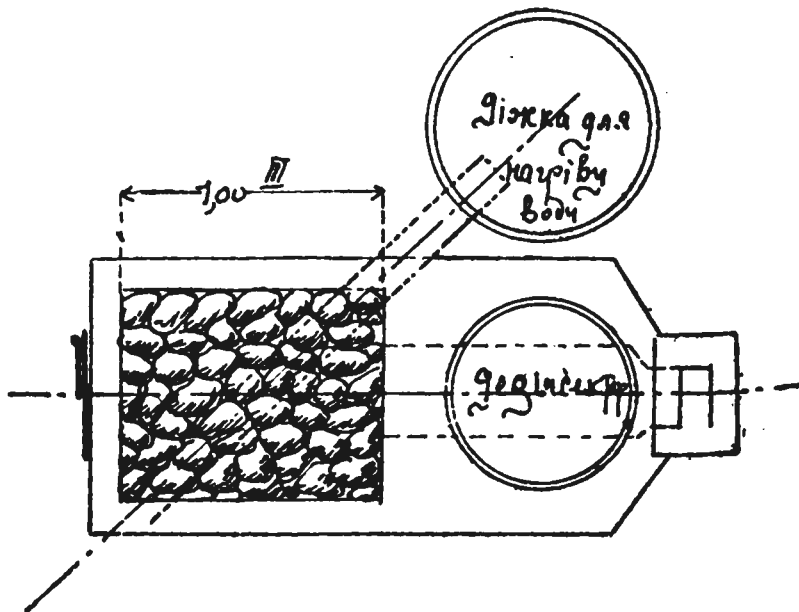

Рис. 6.

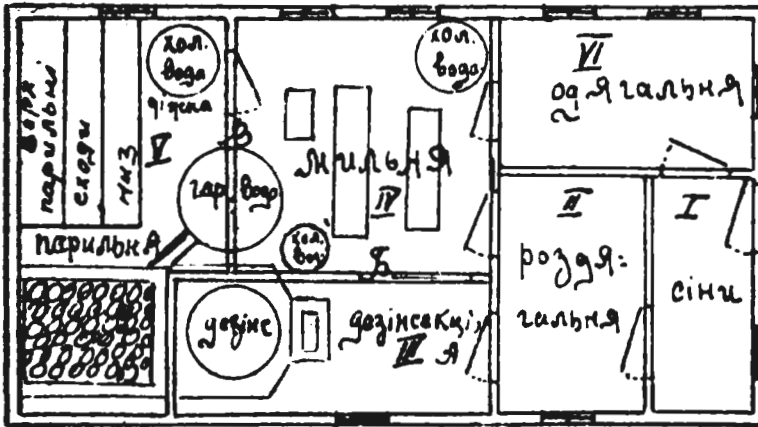

Рис. 7.

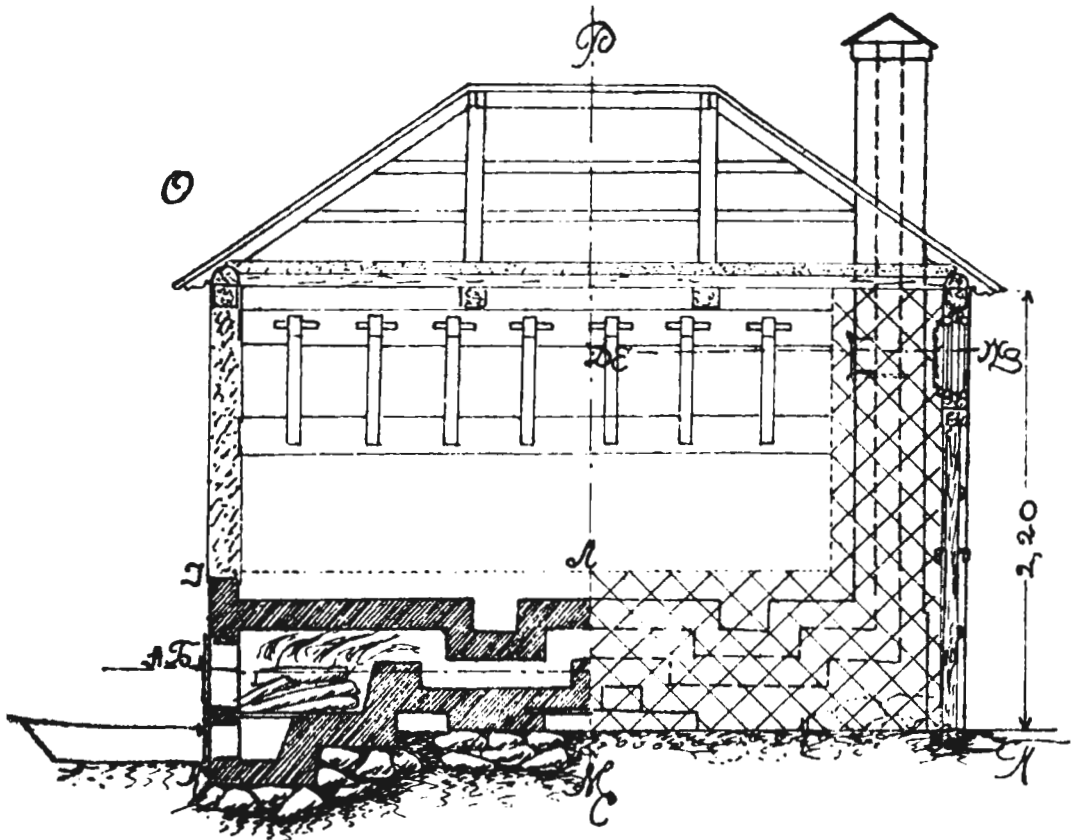

Рис. 8.

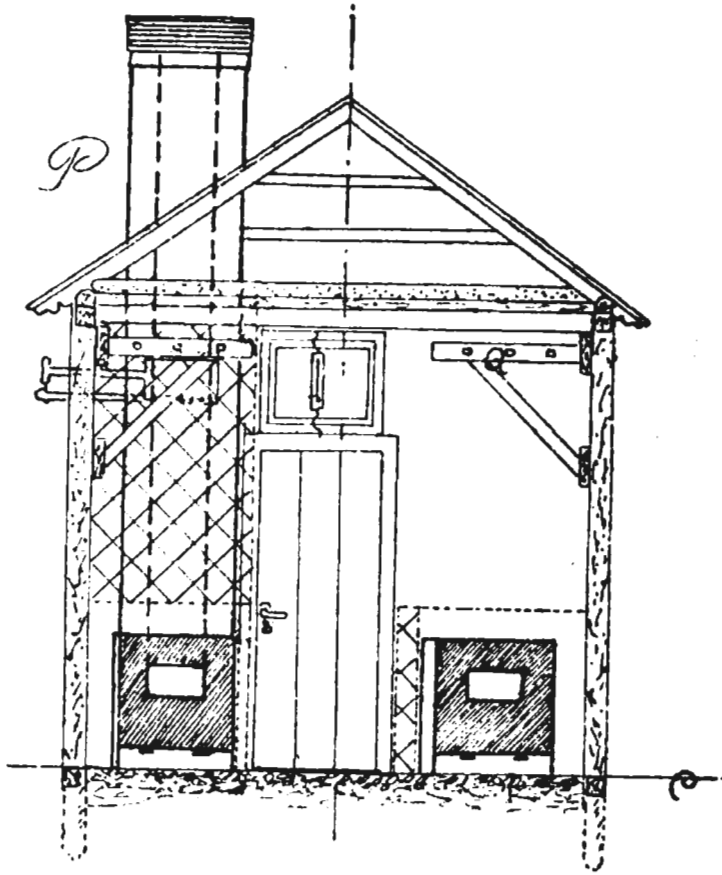

Рис. 9.

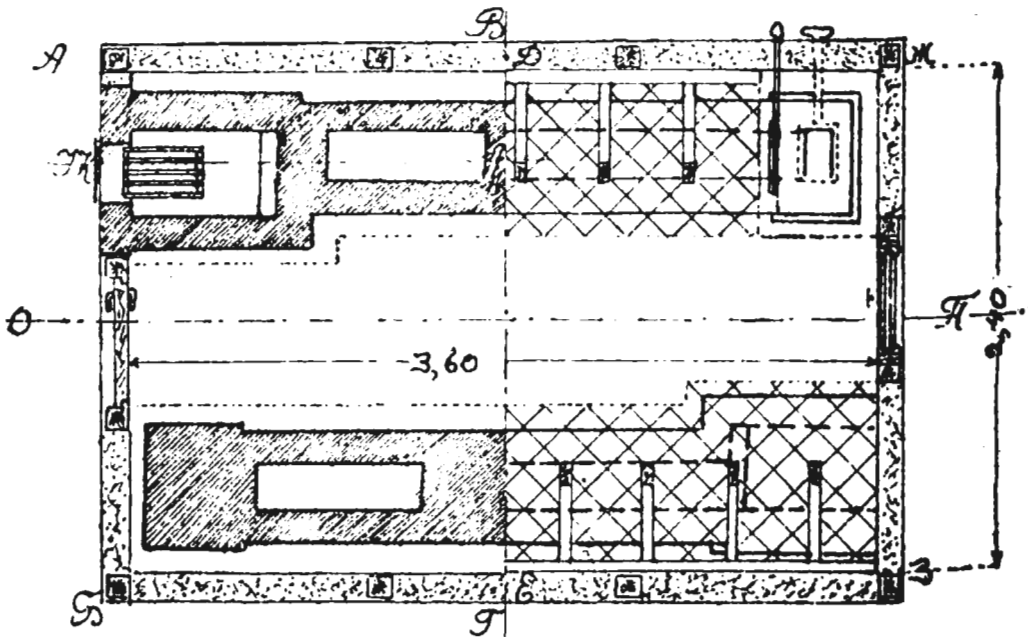

Рис. 10.

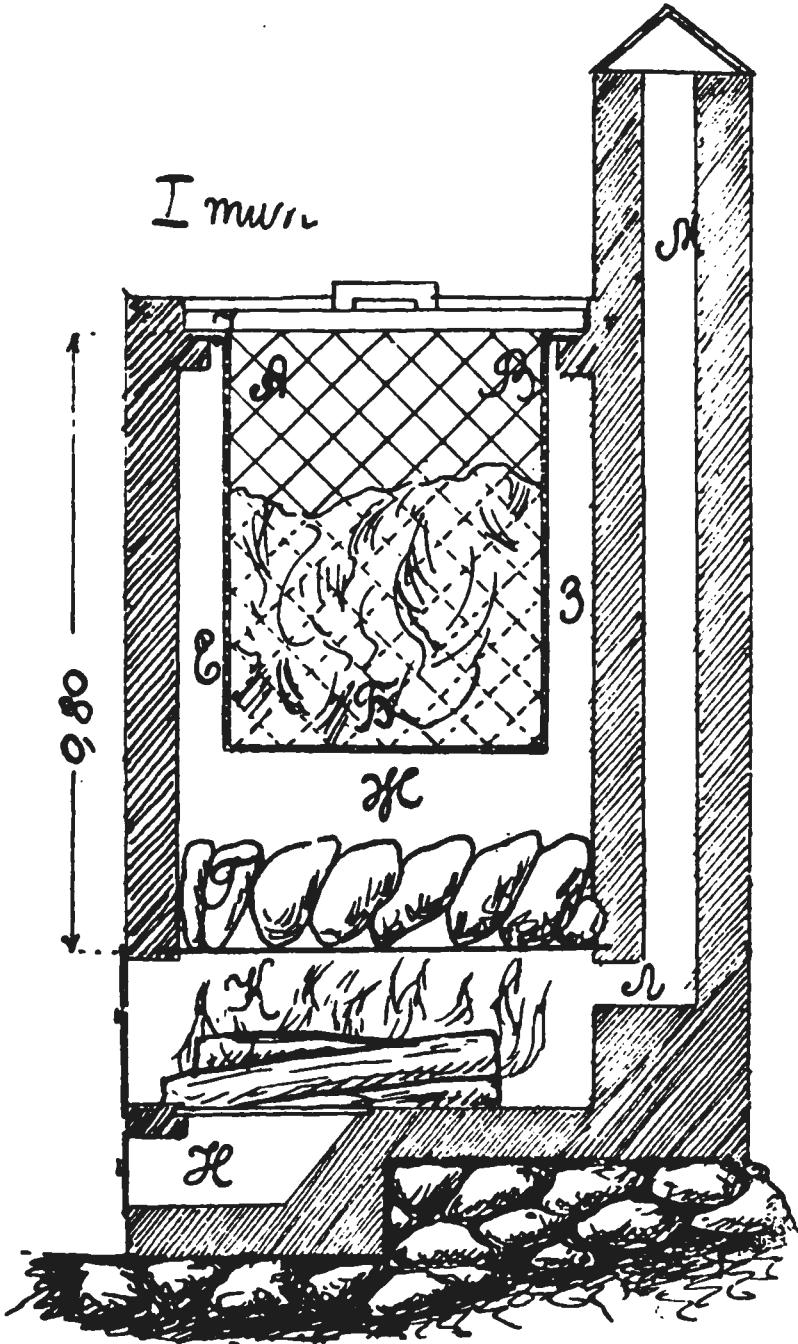

Рис. 11.

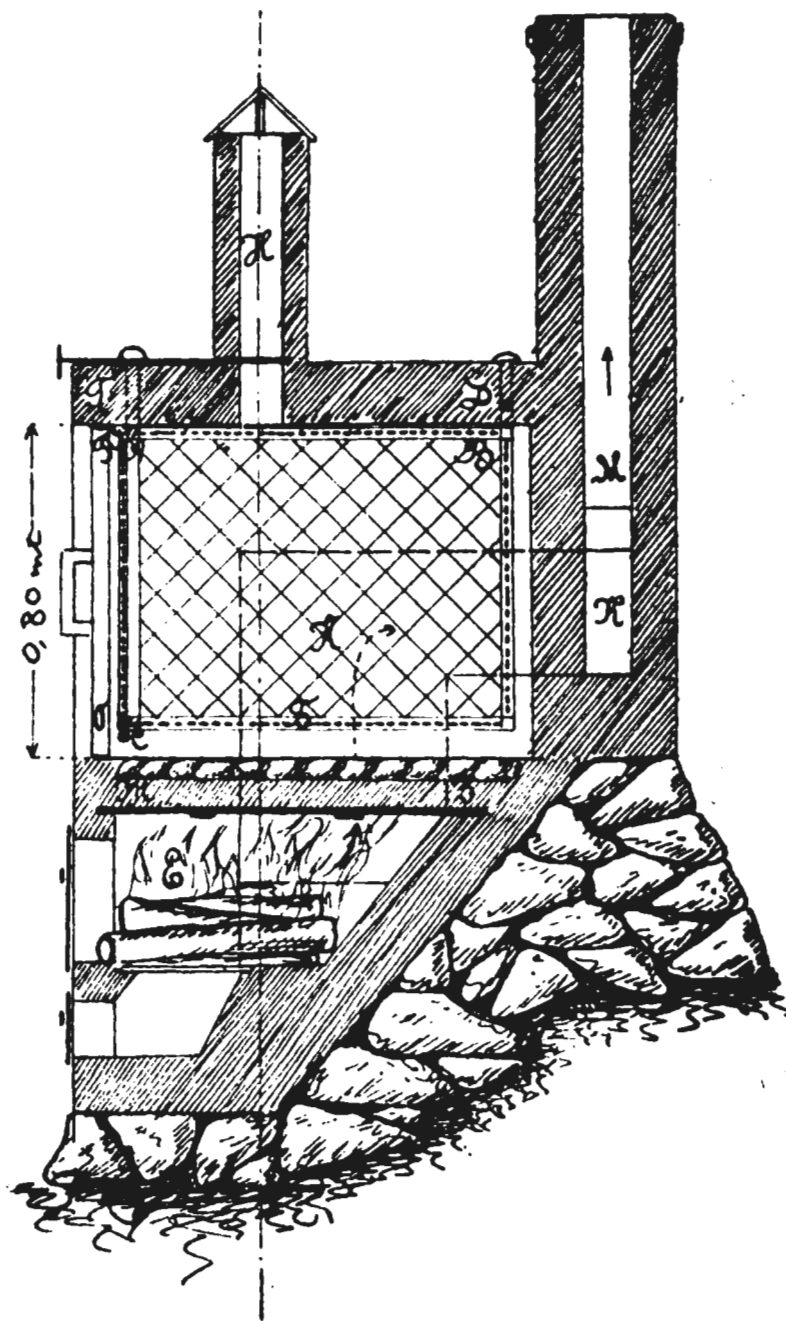

Рис. 12.

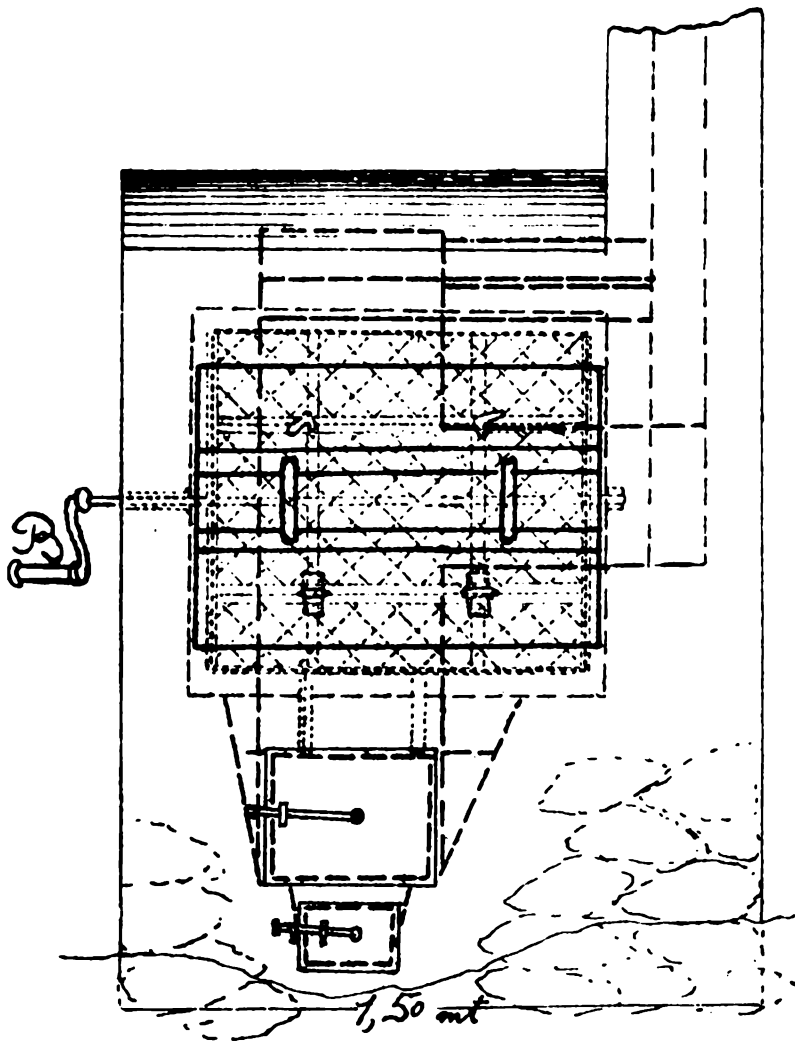

Рис. 13.

Для улаштування деяких простих санітарно-гігієнічних приладдів ми подаємо коротенькі вказівки з рисунками.

Устрій найпростішої лазні (бані).

Рисунок майже не потребує пояснення: водою з казана поливається гаряче каміння; парою нагрівається лазня (Рис. 1).

Може трапитись, що під руками нема казана; можна замінити його дерев'яною діжкою, в діжку провести руру, сліпу на зовнішньому кінці, яка пропускається в піч. Вода обертатиметься між рурою а діжкою і так буде нагріватися (Рис. 2).

Жар, що нагріває воду в казані або в діжці, можна використовувати рівночасно й для дезинфекції (обеззаражування) і дезинсекції (очистка річей від вошей, бліх, блощиць). Для цього збоку улаштовується таке приладдя: в гніздо поміж колінчатими димоходами печі вставляється бляшана коробка, в яку також вставляється дротяна коробка так, щоби вона не торкалась стінок першої коробки. Зверху через накривку вкладається те, що ми хочемо дезинфекціювати, і закриваємо. Через середину накривки аж до дна пропускається мішалка з поперечними виступцями, якою час від часу треба помішувати те, що в коробці. Для дезинсекції річі потребують знаходитись у цій суховоздушній камері біля 25—30 хвилин при температурі в 70—80 степенів по термометру Цельзія; для дезинфекції—годин біля п'яти-шести. Розуміється, дуже бажано б мати вставлений в накривку термометр, щоби держати температуру на певній висоті і не перепаляти річей; відкриванням накривки цього легко досягнути. Від казана або діжки це приладдя повинно відділитись якоюсь перегородкою, щоби не занести в лазню бруду з річей. (Рис. 3, 4 і 5).

Рис. 6 уявляє собою вид такої лазні згори.

На рис. 7 дається приблизний загальний план більшої лазні, яку можна улаштувати для громадського користування.

Рисунки 8, 9 і 10 уявляють собою суховоздушну камеру, про яку було говорено в бесіді про плямистий тиф; тільки та викопана в землі, а ця винесена назверх, у формі будинка.

На принципі (засаді) дезинсектора, з'ясованого на рис. 3 і 4, можна робити таке ж приладдя і в формі окремого будиночка. (Рис. 11). Тут уже замість першої коробки будуть цегельні стіни самої печі, між якими й

поміщатиметься дротяна або навіть і дерев'яна сітчата коробка. Над вогнем можна прокласти чугунну плиту, або й прямо шар каміння для скорішого нагріву воздуха. Саму камеру можна уряжувати по бажанню: коробка для річей може вставлятись зверху, або всовуватись збоку. Коли ми під коробкою прилагодимо якусь посудину з водою, яка буде кипіти на чугунній плиті, то будемо мати паровий дезінфектор, який ми вище з'ясовували в виді казана з поставленим на ньому шапликом.

Рис. 12 і 13 уявляють собою теж суховоздушну камеру, але більшого розміру; короб для річей вставляється збоку; його можна переділити однією сіткою, щоби річі не збивалися в щільну купу і скорше прогрівалися. Два димоходи, розходячись, обхоплюють короб з боків і, знову сходячись, виходять в димарь. Для регулювання температури устроюється вентилятор—цеб то віддушина—з засувкою, приробленою до залізного прута з ручкою, як видно на рисунку. Як і для всіх подібних приладів загалом—тут ще більш потрібний термометр, який найвигідніше вправити за склом у дверцях, бо в більшій камері без термометра ще трудніше наглядати за піддержкою відповідної температури. В такій камері можна робити й обкурювання сіркою, тільки на дно камери для річей треба покласти залізного листа, щоби не запалити річі бризками палаючої сірки. Розуміється, тоді не треба палити в печі. Засувку й димарь треба закрити і тільки час від часу odkривати засувку вентилятора і дивитись, чи виходить пара сірки; коли—ні, то це означало б, що в камері мало воздуха, без якого, як відомо, горіння не може бути. Тоді треба відхилити засувку, однак стільки, щоби не виходило багато пари. Ще раз нагадуємо, що ця дезінфекція тільки тоді доцільна, коли парою сірки річі цілком обкутуються; от же за для цього треба річі розкладати або розвішувати, а не складати купою.

Таку ж камеру можна зробити і в формі барабана. Тут сітчатий короб для річей мусить держатись на осі з ручкою, щоби час від часу покручувати барабан для ліпшого й рівномірного обігрівання річей. Барабан можна вздовж переділити сітчатою перегородкою або й дерев'яною решіткою, щоби річі лежали в два шари для ліпшого прогріву. Гарно було б, коли б барабан мав передні й задні двері: через одні вкладались би річі, а через другі виймалися б; це важно з огляду на більше забезпечення чистоти. Тільки тоді треба б

уже димоходи зводити в димарь не ззаду камери, а над барабаном, лише ближше до кінця його.

Подаючи ці рисунки з коротенькими поясненнями, ми були далекі від думки вичерпати всі можливі засоби дезинфекції і дезинсекції; крім того—і ті взірці, які ми тут подаємо, може мають деякі свої хиби, але все ж вони, при простоті своїй та дешевизні, можуть бути з успіхом використувані в селах, де нема ніяких засобів для боротьби з поширенням заразливих хоріб, тим більше, що зробити всі ці наряддя може пересічний пічник сам, або з ковалем.

* * *

На жаль—розмір цієї книжечки і иньші технічні причини не дають змоги більш докладно подати в цьому розділі про все, що торкається загалом дезинфекції, цього одного із важніших чинників в боротьбі з заразливими хоробами.

За ті ж хиби, може й невеликі, які певно маються в цьому коротенькому викладі про тифи, ми просимо вибачення у читачів. Хай нас виправдає наше щире бажання в нехитрих, зрозумілих словах дати змогу навіть малограмотним довідатися про те, чого вони може не знали. Нас же самих у власних очах, крім того щирого бажання, виправдує й задовольняє те переконання, що ніколи не помиляється лише той, хто нічого не робить, та ще те, що ми радо зробили те, що в певних обставинах могли зробити; хто ж може краще зробити,—хай робить.

В кінці ми вважаємо своїм приємним обов'язком скласти щире подяку високоповажному В. Кніпферові за те, що він, як фахівець-будівник, ласкаво згодився з'ясувати в будівельних рисунках взірці простого, зрозумілого й дешевого переведення в життя засад (принципів) дезинфекції й дезинсекції.
